

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN PANDEMİ NEDENİYLE GERÇEKLEŞTİRİLEN UZAKTAN EĞİTİMDEN MEMNUNİYET DÜZEYLERİ İLE AKADEMİK UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şeyda Rümeysa ŞAHBAZ¹

Ayşe Gül VANER²

Hakan YAĞCI³

Özet

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin pandemi nedeniyle gerçekleştirilen uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyleri ile akademik umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu araştırmanın modeli taramadır, örnekleme metodu ise tabakalı örnekleme yöntemidir. Araştırmanın örneklemi 2021-2022 yılları arasında eğitim alan 18-25 yaş arasındaki 305 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Uygulama safhası online bir şekilde gerçekleştirilen bu çalışmada kişisel bilgi formu, e-öğrenmeye yönelik tutum ölçeği, akademik umutsuzluk ölçeği ve genç yoksulluğu ölçeği uygulanmıştır. Toplanan verilerin analizin bağımsız örneklem t testi, varyans analizi, tek örneklem t testi ve Pearson korelasyon analizi araştırma kapsamında kullanılmıştır. Araştırma sonuçları göstermektedir ki e-öğrenme olumlu tutum ile akademik umutsuzluk ve genç yoksulluğu arasında negatif istatistiksel anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Akademik umutsuzluk ile genç yoksulluğu arasında pozitif ilişki saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akademik Umutsuzluk, E- öğrenme, Covid-19, Uzaktan Eğitim

Jel Kodları: I20, I21, I28.

Alındığı Tarih: 25.03.2022 / Kabul Edildiği Tarih: 27.06.2022 / Açık Erişim Tarihi: 30.06.2022

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Lisans Programı, rseydasahbaz@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5628-7843.

² Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi KKTC Birimi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Lisans Programı, aysegulvaner24@gmail.com, Orcid: 0000-0002-0756-5907.

³ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yoksulluk Çalışmaları Doktora Öğrencisi, 100/2000 Doktora Bursiyeri, hakanyagcist@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4629-4748.

Evaluation of the Relationship Between University Students' Levels of Satisfaction with the Distance Education due to the Pandemic and Academic Levels

Abstract

The aim of this study is to determine the relationship between university students' satisfaction with distance education due to the pandemic and academic hopelessness levels. The model of this research is scanning, and the sampling method is the snowball sampling method. The sample of the study consists of 305 university students between the ages of 18-25 who studied between the years of 2021-2022. Personal information form, attitude scale towards e-learning, academic hopelessness scale and youth poverty scale were applied in this study, the application phase of which was carried out online. Independent sample t-test, analysis of variance, single-sample t-test and Pearson correlation analysis were used in the analysis of the collected data. The results of the research show that there is a negative statistically significant relationship between positive e-learning attitude and academic hopelessness and youth poverty. A positive relationship was found between academic hopelessness and youth poverty.

Key Words: Academic Despair, E-learning, Covid-19, Distance Education

Jel Codes: I20, I21, I28.

1. Giriş

Salgın, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmakta olan Güncel Türkçe Sözlükte “*Bir hastalığın veya başka bir durumun yaygınlaşması ve birçok kimseye birden bulaşması*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Dünya tarihi geçmişten bugüne değin küçük büyük birçok salgın hastalıkla karşılaşmıştır (Yumul, 2021). Dünyada yaşanan savaşlar, nüfustaki artış, doğa olayları, kıtlık, iklimdeki meydana gelen değişiklikler ve çevre kirliliği salgın hastalıklara neden olabilmektedir (Parıldar, 2020). Özellikle de insanoğlu, yerleşik hayata geçmesi ile beraber, topluluk halinde yaşamının bir sonucu olarak salgın hastalıklar ile baş etmek zorunda kalmıştır (Yakut İpekoğlu, 2021).

1500 yıl öncesine bakıldığında en çok ölüme neden olan salgın hastalığın veba olduğu görülmektedir. 541 yılında Avrupa’da, 664 yılında Britanya Adalarında ve 1347 yıllarında ise Avrupa’da meydana gelen kara ölüm adlı veba hastalığı, 1357 yılına kadar etkisini devam ettirmiştir (Tuğaç, 2020). 1576 yılında Meksika’da ise kanamalı ateş salgını ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde ise 1738 yıllarında Balkanlar’da tekrar büyük bir veba salgını ve 1770 yıllarında ise Rusya’da da veba salgını birçok kişinin ölmesine neden olmuştur. 19. yüzyılda

1817 yılında Asya ve Avrupa da ilk kolera salgını, 20. yüzyılda ise İspanyol gribi Dünya çapında etkili olmuştur. 21. yüzyılda ortaya çıkan ve halen devam eden Covid-19 salgını, pandemi niteliğine sahip son küresel sağlık sorunu olarak kabul edilmektedir (Tekin, 2021).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde 31 Aralık 2019 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne bildirilen ve nedeni bilinmeyen “viral pnömoni” vakalarının yapılan araştırmalar sonucunda insanlarda yeni görülen bir koronavirüs (SARS-CoV-2) olduğu tespit edilmiştir (Kara, 2021). Ocak 2020 itibariyle küresel bir etki yaratan Covid-19 enfeksiyonu, birkaç haftada 160'tan fazla ülkeyi etkileyerek pandemi boyutunu almıştır (Karadağ ve Yücel, 2020). Tüm dünyayı yakın tarihte hiç karşılaşmadığı bir sorun ile karşı karşıya bırakan Covid-19 salgını (Karadağ ve ark., 2021), 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından “pandemi” olarak ilan edilmiştir (World Health Organization, 2019).

Ekonomik açıdan ülkeleri zorlayan, toplum sağlığını olumsuz etkileyen Covid-19, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra karşılaşılan en zorlu kriz olarak kabul edilmektedir (Kara, 2021). Dünyada Covid-19 virüsünün hızlı yayılımını ve ölüm tehlikesinin önüne geçebilmek adına maske kullanmak, fiziksel mesafeyi korumak, yarı zamanlı veya evden çalışmak gibi geniş kapsamlı önlemler alınmıştır (Özses ve ark., 2021).

11 Mart 2020 tarihinde Türkiye'deki ilk Covid-19 vakası bildirilerek çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından önlemler alınmaya başlanmış (Karadağ ve Yücel, 2020). Küresel bir sorun haline gelen ve büyük kitleleri etkisi altına alarak insan sağlığını ciddi tehdit eden Covid-19 salgını, eğitim-öğretim alanında da önemli değişimleri neden olmuştur (Savaş, 2021). Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından Türkiye'de eğitim-öğretim hayatına 16 Mart 2020 tarihi itibariyle 3 hafta süreyle ara verme kararı alınmıştır (YÖK, 2020a). Daha sonra ise salgının artış hızı ve etkisi, eğitim-öğretimin uzaktan yürütülmesini zorunlu hale getirmiştir (Selçuk, Gencer ve Karataş, 2021). Bunun sonucunda 2019-2020 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında 23 Mart 2020 tarihi itibari ile uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir (YÖK, 2020b). Uzaktan eğitim süreci kısmı dahi olsa 2022 yılı bahar dönemi itibari ile devam etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin pandemi nedeniyle gerçekleştirilen uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyleri ile akademik umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda, COVID-19 salgının öğrencilerin eğitim hayatını nasıl etkilediği ve bunun sonuçları tartışılmaya çalışacaktır.

2. Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitim, genel anlamıyla öğretmen ve öğrencinin fiziksel anlamda ayrı ortamda bulunmaları ile gerçekleşen eğitim şekli olarak tanımlanabilir (Akdemir, 2011). Bu eğitim şekli, kişinin kendi çalışma hızını belirlemesine olanak sağlayan, çalışma ortamı konusunda esnek ve tam zamanlı bir dersten daha az maliyetli olan bir sistemdir (Tarlakazan ve Tarlakazan, 2020). Avantajlarının yanı sıra uzaktan eğitim, yüz yüze iletişim ve etkileşim eksikliği sağlayarak sosyal izolasyon, teknolojiye karşı sürekli olarak doğan bir ihtiyaç ve hızlı geri bildirim alamama gibi olumsuz durumlar doğurmaktadır (DePaepe, Zhu ve Depryck, 2018; Gewin, 2020; Horspol ve Lange, 2012; Lei ve Gupta, 2010; Venter, 2003; Zuhairi, Wahyono ve Suratinah, 2006; Akt., Özdoğan ve Berkant, 2020).

Covid-19 salgını sonucunda eğitim süreci sekteye uğramış (Özkılıççı ve Uysal Cantürk, 2020) ve eğitim alanında problemler meydana gelmiştir (Kürtüncü ve Kurt, 2020). Bu problemde bir tanesi de Covid-19 salgını nedeniyle hızlı bir şekilde uzaktan eğitime geçişin yaşanmasıdır. Bazı üniversiteler uzaktan eğitim için gerekli şartları sağlarken bazı üniversiteler bu şartı sağlayamamıştır (Dikmen ve Bahçeci, 2020). Bunun sonucunda ise öğrenciler birçok eğitim problemi ile karşılaşmıştır. Kürtüncü ve Kurt (2020)'un yaptığı araştırmada, öğrencilerin internet problemleri ve bilgisayara erişim konusunda kısıtlı imkanlara sahip olmaları nedeniyle dersleri takip etmekte problem yaşadıkları; kırsal bölgedeki öğrencilerin internet erişiminin kısıtlı olduğu; öğrencilerin dersleri takip etmekte ve ödev hazırlamakta verimden uzak bir duruma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunların yanı sıra bazı üniversitelerin uzaktan eğitim alt yapılarının zayıf olmasından kaynaklı olarak iletişimin net ve sağlıklı bir şekilde kurulamaması, öğrencileri duygu durum karışıklığı, sınav kaygısı ve akademik umutsuzluk şeklinde etkilemiştir (Kürtüncü ve Kurt, 2020).

2.1. Uzaktan Eğitimden Memnuniyet

Memnuniyet, bir bireyin bir durum ya da ortama karşı algıladığı rahatlık seviyesinin, duygularının ve beklentilerinin karşılanma düzeyini ifade eder. Öğrenci memnuniyeti ise Sener ve Humbert (2003)'e göre '*öğrenme-öğretme etkinliklerinin ve hizmetlerinin öğrencilerde oluşturduğu memnuniyet*' olarak tanımlanmaktadır (Akt., Ilgaz, 2008). Bu etkinlik ve hizmetlerin öğrenci memnuniyeti üzerindeki etkisi değişmektedir. Bandura'ya göre hem uzaktan hem de yüz yüze olarak gerçekleştirilen eğitim ortamlarında araştırılan değişkenler arasında memnuniyet vardır (Horzum, 2007; akt., Ilgaz, 2008). Dibise ve Rademacher (2005)'in araştırma bulgularına göre, öğrenci olgunluğu, öğretici deneyimi, pedagojik yaklaşım

ve kurumsal destek uzaktan eğitimin ulaşabileceği verimlilik ve memnuniyet üzerinde en fazla etkiye sahip olan değişkenlerdir. Kearsley (1995)'e göre ise çevrimiçi gerçekleştirilen bir derste öğretim üyesi öğrencilere yönelik yeterli geri dönüt vermezse, öğrenciler hayal kırıklığına uğramakta ve eğitimi terk etme yönünde eğilim göstermektedir (Akt., Ilgaz, 2008). Ayrıca etkileşim yetersizliği, motivasyon kaybı, beklentilerin karşılanmaması ve memnuniyetin düşük olduğu gibi durumlarda öğrencilerin eğitimi terk etme oranının da artacağı varsayılmaktadır (Ilgaz ve Aşkar, 2009). Bu bulguların yanı sıra uzaktan eğitimde çevrimiçi öğrenme sistemlerinin kolay kullanıma sahip olması ve öğrenciler tarafından yararlı bulunması (Ilgaz, 2008); etkileşim içerisinde olan öğrencilerin eğitime katılma durumu ve yalnızlık hissinden sıyrılma öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik memnuniyetini arttırmaktadır (Ilgaz ve Aşkar, 2009).

Öğrenciler tarafından algılanan eğitim kalitesi, geleceğe yönelik kaygı düzeyleri üzerinde etkilidir ve eğitime yönelik olumsuz algıya sahip öğrencilerde mutsuzluk, kötümserlik duyguları gelişebilmektedir (Taslak ve Işıkkay, 2015). Ay (2020)'ın İlahiyat fakültesi öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırma bulgularına göre; öğrencilerin iyi bir eğitim alarak geleceğe ilişkin beklentilerinin karşılanması, fakülte memnuniyet düzeyini arttırmaktadır. Yapılan bu araştırma sonucuna göre İlahiyat fakültesi öğrencilerinin memnuniyet düzeylerinin gelecek beklentisi düzeyini yordadığı ve memnuniyet düzeyi ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Gürkan ve Kayhan (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre ise uzaktan eğitimden memnun olan öğrenciler, memnun olmayan öğrencilere göre daha düşük kaygı düzeyine sahiptir.

2.2. Akademik Umutsuzluk

Umut, ummak kelimesinden doğmaktadır ve geleceğe yönelik olarak olumlu beklentiler içerisinde olmayı ifade etmektedir (Ottekin, 2009). Umutsuzluk ise bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentilerdir (Dilbaz ve Seber, 1993). Hayata dair bir bakış açısı olan umutsuzluk, kişinin olayın sonucunu değiştiremeyeceğine dair olan motivasyonel, duygusal ve bilişsel durumları içerir ve bireyin ruh sağlığını da negatif etkileyerek intihara ve depresyona yol açabilir (Gökalp ve Soykan, 2020). Aynı zamanda umutsuzluğun, sosyal çevre ve bireyin kişilik yapısıyla da ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ünal (2006)'ın yaptığı araştırma bulgularına göre; aile yaşantısı, okul çevresi ve kişilik yapısı öğrencilerin geleceğe yönelik umut düzeylerini etkilemektedir.

Uzaktan eğitim süreci, öğrencilerin ders konularını yeterince anlamaması, ders esnasında teknik problemler ile karşılaşması, sınavlara ve okul başarısına yönelik kaygılarının yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur (Ersoy ve Kocaman, 2021). İnsanları bedenen olduğu kadar psikolojik olarak da etkileyen Covid-19 salgını, özellikle üniversite öğrencilerinin meslek sahibi olma, hayata katılma ve üretim yapma konularında yaşadıkları yoğun gelecek kaygısına ek olarak endişe ve korku duygularını da eklemiştir (Öz Ceviz, Tektaş, Basmacı ve Tektaş, 2020). Saltürk ve Güngör (2020) tarafından betimsel tarama modeli ile gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre: öğrenciler, çevrimiçi uzaktan eğitimin akademik gelişimlerine katkıda bulunmadığını; sosyalleşme ve fiziksel aktivite ihtiyaçlarını giderememenin akademik motivasyon üzerinde olumsuz şekilde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Üngüren ve Ehtiyar (2009) tarafından turizm bölümü Alman ve Türk öğrenciler ile gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre ise eğitim memnuniyet düzeyi düşük olan öğrencilerin gelecek ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olduğu ve umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu; eğitim memnuniyet düzeyi yüksek öğrencilerde ise geleceğe umutla bakma ve öznel iyi oluş düzeylerinde artış olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında araştırmamızda üniversite öğrencilerinin pandemi nedeniyle gerçekleştirilen uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyleri ile akademik umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespiti etmek amaçlanmaktadır.

3. Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel yöntemlerden tarama modeli ile hazırlanmıştır. Tarama modelli araştırmalar var olan durumu betimleyen araştırmalardır (Karasar, 2011). Tarama modelinin yanı sıra ilişkisel tarama modelinden de bu araştırma kapsamında yararlanılmıştır. İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha fazla değişkenin birbirleri açısından aldıkları değer ve düzeylerin belirlendiği bir modeldir (Büyüköztürk ve ark., 2017). Ayrıca bu araştırma kapsamında korelasyonel araştırmaların keşfedici ve yordayıcı türlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni 18 ve 25 yaş arasındaki eğitim alan üniversite öğrencileridir. Araştırmanın örnekleme ise 2021-2022 yılları arasında üniversitesinde eğitim alan 18-25 yaş arasındaki 305 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Evrenden seçilecek örneklem büyüklüğünde %95 güven aralığı 0,05 hata payı göz önünde bulundurulmuştur. Veri toplama araçlarının yanlış veya eksik uygulanması durumu nedeni ile 315 yakın uygulama yapılacak ancak sadece 305 tanesi analize dahil edilmiştir. Örneklem grubunun seçilmesinde tabakalı

örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemi. Evrenin niteliklere uygun şekilde hazırlanan kategorilerden evrendeki ağırlığı veya sıklığı ölçüsünde katılımcı seçilmesine dayanmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2017).

Verilerin Toplanması

Veriler Aralık 2021-Ocak 2022 ayında toplanmıştır. Gerekli izinlerin alınmasının ardından katılımcılara online şekilde uygulanmıştır. Uygulama araştırmacının bizzat katılımı ve yönetiminde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların her birine araştırma içeriğine göre hazırlanmış tam bilgilendirilmiş onam sunulacak ve iradesi ile imzalaması beklenmiştir. Katılımcılara aynı zamanda araştırmacı tarafından hazırlanmış kişisel bilgi formu, e-öğrenmeye yönelik tutum ölçeği, akademik umutsuzluk ölçeği ve genç yoksulluğu ölçeği uygulanmıştır. Uygulamanın yaklaşık olarak 20-25 dakika arasında sürmesi beklenmektedir. Uygulama sırasında katılımcıların her biri için açıklama yapılarak istenildiği anda uygulamayı terk edebilecekleri bildirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama sürecimde kişisel bilgi formu, E -Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği ve Akademik Umutsuzluk Ölçeği kullanılacaktır.

Kişisel Bilgi Formu

Bu form araştırmacı tarafından temel problem ve alt problem cümleleri tanımlayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu form katılımcıların demografik özelliklerini cinsiyet, yaş ve eğitim gibi değişkenleri tanımlamak için kullanılacaktır.

E-Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği

Haznedar ve Baran (2012) tarafından geliştirilen e-öğrenmeye yönelik tutum ölçeği, 20 maddeden oluşmaktadır. İki faktör ile olumlu ve olumsuz tutum olacak şekilde oluşturulan bu ölçekten en düşük puan 20, en yüksek 100 puan alınabilir.

Haznedar tarafından (2012) hazırlanan E-öğrenme tutum ölçeği 20 madde içermektedir. E-öğrenmeye yatkınlık ve e-öğrenmeden kaçış isimli iki faktörden oluşan bu ölçek olumlu tutum ve olumsuz tutum maddelerini ayrıştırarak şekilde oluşturulmuştur. 20 madde ile oluşturulan bu ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100'dür. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,93 şeklinde hesaplanmıştır. Bu Cronbach α katsayısının 0,7 ile 1 arasında

olması durumunda (Büyüköztürk, 2002) ölçek güvenilir bulunabilir. Artan puan e öğrenmeye olumlu tutumu göstermektedir.

Akademik Umutsuzluk Ölçeği

Gökalp ve Soykan (2020) tarafından geliştirilen akademik umutsuzluk ölçeği 3 faktörden oluşmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda akademik umutsuzluğun 3 alt boyuta sahip olduğu belirlenmiştir. Bu faktörlerde, davranışsal boyut 7 madde, bilişsel boyut 4 madde, çevresel boyut ise 5 maddeden oluşacak şekilde toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçekten alınan puanın azalması, artan akademik umutsuzluk durumunu göstermektedir.

Soykan ve Gökalp (2020) tarafından geliştirilen akademik umutsuzluk ölçeği 4'lü likert şeklinde "Her zaman", "Genellikle", "Nadiren", "Hiçbir zaman" şeklinde hazırlanmıştır. Üç alt boyuta sahip olan bu ölçeğin davranışsal boyutunda 7 madde, bilişsel boyutunda 4 madde, çevresel boyutunda ise 5 madde bulunmaktadır. Toplam 16 maddenin yer aldığı Akademik Umutsuzluk Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı davranışsal boyutunda 0,78; bilişsel boyutunda 0,74; çevresel boyutunda 0,63 ve ölçeğin tamamında ise 0,83 olarak hesaplanmıştır (Soykan ve Gökalp, 2020).

Genç Yoksulluğu Ölçeği

Yağcı (2022) tarafından geliştirilen genç yoksulluğu ölçeği, 19 ifade, 2 faktörden oluşmaktadır. Gençlerin, gençlik dönemine ait yoksulluk durumlarını değerlendiren bu ölçek beşli likert şeklinde hazırlanmıştır. "Kesinlikle Katılmıyorum (1)" dan "Kesinlikle Katılıyorum (5)" a kadar derecelendirelen 19 ifadeden oluşmaktadır. 19 ile 95 arasında bir puan alınabilen bu ölçeğe göre artan puan artan genç yoksulluğunu işaret etmektedir. Geliştirme çalışmasında Cronbach alphası .83 olarak hesaplanmış ve bu değer kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu belirtilmiştir. Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizler sonucunda ise Cronbach Alpha 81 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen uygulama sonunda elde edilen veriler IBM SPSS v26 paket programına girilmiştir. Ölçek formlarının yönergesinde yapılacak bu işlem sonunda kodlama ters kodlama ve alt boyutların oluşturulması kısmı gerçekleştirilmiştir. Araştırma sorularının oluşturulması sırasında taslak halinde oluşturulan istatistiksel analiz yöntemlerinin varsayımları sınanacak bu sınama sonucunda parametrik veya non-parametrik testler seçilmiştir. Yapılan normallik dağılımı analizi, varyansların homojenliği, çoklu

doğrusallık ve dışsal değerlerin belirlenmesi gerçekleştirilmiştir. Farklılık testlerinden bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi ve Pearson korelasyon analizi araştırma kapsamında kullanılmıştır.

4. Bulgular

Tablo 1. Normallik Analizi Tablosu

<i>Değişken</i>	<i>Kolmogrov Smirnov</i>
E -Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği	,082
Akademik Umutsuzluk Ölçeği	,21
Genç Yoksulluğu Ölçeği	,13

Tablo 2. Güvenirlik Analizi Tablosu

<i>Değişken</i>	<i>Cronbach's Alpha</i>	<i>Madde Sayısı</i>
E -Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği	,752	20
Akademik Umutsuzluk Ölçeği	,811	16
Genç Yoksulluğu Ölçeği	,775	19

Değişkenlerin ölçülmesi amacı ile kullanılan veri toplama araçlarına güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenirlik katsayısı olarak hesaplanan değerlerin sosyal bilimler alanında kabul edilebilir (Bademci, 2006) değerler arasında olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Değişkenler Açısından Dağılımları

	<i>Demografik Değişkenler</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Cinsiyetiniz</i>	Kadın	221	72,5
	Erkek	84	27,5
<i>Yaşınız</i>	18-20 yaş arası	111	36,4
	21-22 yaş arası	141	46,2
	23-25 yaş arası	53	17,4
<i>Eğitim Türü</i>	Yüz yüze Eğitim	245	80,3
	Uzaktan Eğitim	60	19,7
<i>Eğitim Yılı</i>	1	72	23,6
	2	72	23,6
	3	79	25,9
	4	73	23,9
	4'den fazla	8	2,6

Araştırmaya katılan kişilerin 221'si (%72,5) kadın, 84'ü (%27,5) ise erkek olduğu belirlenmiştir. Katılanların yaş grupları açısından dağılımları incelendiğinde 111'i (%36,4) 18-20 yaş arasında, 141'i (%46,2) 21-22 yaş arasında, 53'ü (%17,4) 23-25 yaş arası olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcıların eğitim türüne bakıldığında 245'i (%80,3) yüz yüze eğitim, 60'ı (%19,7) uzaktan eğitim olduğu saptanmıştır. Katılımcıların eğitim yılına bakıldığında ise katılımcıların 72'si (%23,6) 1. eğitim yılında, 72'si (%23,6) 2. eğitim yılında, 79'u (%25,9) 3. eğitim yılında, 73'ü (%23,9) 4. eğitim yılında, 8'inin (%2,6) ise 4'den fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Demografik Değişkenler Açısından Katılımcıların E-Öğrenmeye Yönelik Tutumu Farklılık Testi Analizi

Bağımlı Değişken	Demografik Grupları	N	$\bar{X}$	SS	t (f)	p	Gruplar
Cinsiyet							
	Kadın	221	28,0	9,16	-,672	,503	
	Erkek	84	28,9	10,5			
Yaş							
	18-20 yaş arası (a)	111	26,5	9,5	5,309	,005	a-c
	21-22 yaş arası (b)	141	28,3	9,2			
	23-25 yaş arası (c)	53	31,7	9,6			
e-Öğrenmeye Yönelik Olumlu Tutum	Eğitim Türü						
	Yüz yüze Eğitim	245	28,2	9,6	-,300	,765	
	Uzaktan Eğitim	60	28,6	9,4			
Eğitim Yılı (Devam eden)							
	1 yıl (a)	72	27,4	9,7	,865	,485	
	2 yıl (b)	72	30,0	9,2			
	3 yıl (c)	79	27,5	9,7			
	4 yıl (d)	73	28,1	9,3			
	4 yıl ve üstü (e)	8	27,8	9,7			

Tablo 4'e göre e-öğrenmeye yönelik tutum açısından yaş gruplarının istatistiksel anlamlı şekilde birbirlerinden farklı olduğu tespit edilmiştir ($p < .05$, $p = .005$). Gruplar arasında belirlenen farkın niteliği açısından yapılan değerlendirmenin sonuçlarına göre ise 18-20 yaş arası ($x = 26,5$) kişilerin, 23-25 yaş arası ($x = 31,7$) kişilere oranla daha olumlu tutuma sahip olduğu tespit

edilmiştir. Bu yargı, ölçek formundaki “Yükselen ortalama olumlu tutumu gösterir” bilgisini referans almaktadır.

Tablo 5. Demografik Değişkenler Açısından Katılımcıların Akademik Umutsuzluk Farklılık Testi Analizi

Bağımlı Değişken	Demografik Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	t (f)	p	Gruplar	
Akademik Umutsuzluk	Cinsiyet							
		Kadın	221	49,8	7,2	1,157	,248	
		Erkek	84	48,6	9,5			
		Yaş						
		18-20 yaş arası (a)	111	49,9	7,4	696	,500	
		21-22 yaş arası (b)	141	48,9	7,8			
		23-25 yaş arası (c)	53	50,1	9,0			
		Eğitim Türü						
		Yüz yüze Eğitim	245	49,5	7,9	,284	,777	
		Uzaktan Eğitim	60	49,2	8,0			
		Eğitim Yılı (Devam eden)						
		1 yıl (a)	72	49,9	7,4	1.119	,348	
		2 yıl (b)	72	48,9	7,8			
		3 yıl (c)	79	50,1	9,0			
		4 yıl (d)	73	48,3	7,4			
	4 yıl ve üstü (e)	8	46,6	11,8				

Tablo 5’e göre akademik umutsuzluk açısından demografik gruplarının hiçbirinin istatistiksel anlamlı şekilde birbirlerinden farklı olmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$).

Tablo 6. Değişkenlerin Korelasyon Tablosu

	1	2	3	4
Yaş	1			
Eğitim Yılı	,499**	1		
E-Öğrenme Olum.	,181*	,056	1	
Akademik Umut.	,002	-,088	-,430*	1

Tablo 6’ya göre araştırmada kullanan değişkenler ile yapılan korelasyon analizleri sonucunda e-öğrenme olumlu tutum ile akademik umutsuzluk ($r=-,430$ $p<,05$) arasında negatif istatistiksel anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Akademik umutsuzluk ile genç yoksulluğu ($r=-,353$ $p<,01$) arasında pozitif ilişki saptanmıştır.

5. Tartışma

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin pandemi nedeniyle gerçekleştirilen uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyleri ile akademik umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Yapılan analizler sonucunda e-öğrenme olumlu tutum ile akademik umutsuzluk ve genç yoksunluğu arasında negatif istatistiksel anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgular ile araştırmamızın hipotezi desteklenmiştir.

Pandemi döneminde her öğrenci eğitime ulaşmakta eşit fırsatlar yakalayamamıştır. Bu durum eğitim kalitesini ve öğrenci memnuniyeti etkilemekle beraber öğrencilerin derslere odaklanmasında da zorluk yaratmıştır (Savaş, 2020). Üçer (2020)'in pandemi sürecinde üniversite öğrencileri ile yaptığı hem nicel hem de nitel araştırma kapsamında, öğrenciler pandemi sürecinde teknik sorunlar yaşadıklarını, bu sorunların eğitim verimliliği etkilediğini ve çoğunlukla uzaktan eğitim sürecinden memnun olmadıkları ifade etmişlerdir. Adnan ve Anwar (2020)'in yaptığı araştırma sonucuna göre pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin çoğunluğu (%71,4) geleneksel öğrenmenin çevrimiçi öğrenmeden daha motive edici olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin uzaktan eğitimden memnun olmamaları, derslere odaklanmakta problem yaşamaları ve eğitimde eşit fırsatlara sahip olmamaları gerek psikolojik durumlarında gerekse gelecekteki iş deneyimlerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Üniversite öğrenimi, öğrencilerin pek çok sorun ile başa çıkmasını gerektiren bir geçiş dönemidir. Üniversite öğrenimi sürecinde karşı karşıya kalınan sorunlardan bir tanesi de umutsuzluktur (Şanlı Kula ve Saraç, 2017). Yılmaz ve arkadaşları (2020)'nin 18 yaşından büyük bireyler ile Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerdeki anksiyete ve umutsuzluk düzeylerini incelemek üzere yaptığı araştırmanın bulgularına göre katılımcıların %20'sinin gelecekle ilgili duygularının ve beklentilerinin olumsuz olduğu, %19,3'ünde motivasyon kaybının yaşandığı, %18,7'sinin umut sahibi olmadığı ve %16,7'sinde umutsuzluk toplam puan düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üngüren ve Ehtiyar (2009) Türk ve Alman öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, öğrencilerin eğitim memnuniyet düzeylerinin umutsuzluk düzeyleri üzerinde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmamız sonucunda elde edilen sonuç literatürdeki bu bulguyu doğrulamıştır. (Tablo 7.). Ancak araştırmamız kapsamında Pandemi nedeniyle gerçekleştirilen uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyinin ölçüldüğü göz önünde bulundurulmalıdır.

Uzaktan eğitimden memnun olan öğrenciler, memnun olmayan öğrencilere göre daha düşük kaygı düzeyine sahiptir (Gürkan ve Kayhan, 2021). Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen korelasyon analizleri göstermektedir ki akademik umutsuzluk düzeyi ve uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyi arasında negatif anlamlı düzeyde bir ilişki vardır. Pandemi nedeniyle gerçekleştirilen uzaktan eğitimden memnun olmayan öğrencilerin

akademik umutsuzluk düzeyleri daha fazla olabilir. Bu durum da öğrencilerin gerek özel yaşamına gerekse sosyal yaşamına yansiyabilir.

6. Öneriler

- Üniversite öğrencilerin akademik umutsuzluk düzeylerini etkileyen birçok değişken olabilir. Bu konunun farklı değişkenler ile araştırılması yeni müdahaleler geliştirilmesi noktasında yol gösterici olabilir.
- Bu değişkenler kapsamında gerçekleştirilecek yeni araştırmalarda öğretmenlerinde uzaktan eğitim açısından değerlendirilmesi önemli olacaktır.
- Öğretmenlerin öğrencilere uzaktan eğitim yolunda manen destek verip vermemesini ya da öğrencilerin uzaktan eğitimde öğretmenleri ile olan ilişkilerine bakılabilir.

Kaynakça

- Adnan, M., Anwar, K. (2020). Online learning amid the COVID-19 pandemic: Students' perspectives. *Journal of Pedagogical Sociology and Psychology*, 2(1), 45-51.
- Akdemir, Ö. (2011). Yükseköğretimimizde uzaktan eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 69-71. DOI: 10.5961/jhes.2011.011
- Ay, M. F. (2020). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin memnuniyet düzeyleri ile gelecek beklentileri arasındaki ilişki. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 20(2), 743-758. <https://doi.org/10.33420/marife.800556>
- Bademci, V. (2006). To put an end to the discussion: Cronbach's alpha coefficient can be used with dichotomously scored items [0, 1]. *Journal of Kâzım Karabekir Education Faculty*, 13, 438-446.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel, F. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Atıf İndeksi, 2017, 1-360.
- Dibiase, D., ve Rademacher, H. J. (2005). Scaling Up: Faculty workload, class size, and student satisfaction in a distance learning course on geographic information science. *Journal of Geography in Higher Education*, 29(1), 139-158.
- Dikmen, S., & Bahçeci, F. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yükseköğretim Kurumlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Stratejileri: Fırat Üniversitesi Örneği. *Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 78-98.
- Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi*, 1(3), 134-138.
- Ersoy, A. F. ve Kocaman, F. (2021). Pandemi sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin yaşadığı stres ve kaygı durumları: Nitel bir çalışma. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 224-240.
- Gökalp, M. ve Soykan, F. (2020). Akademik umutsuzluk ölçeği: Geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 741-751.
- Gürgan, U. ve Kayhan, E. (2021). Eğitim fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik tutumları ile duygu düzenleme becerilerinin mesleki kaygı ve mesleki tutum ile ilişkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 145-164. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/64362/936380>

- Haznedar, Ö., ve Baran, B. (2012). Eğitim fakültesi öğrencileri için e-öğrenmeye yönelik genel bir tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(2), 42-59.
- Ilgaz, H. (2008). *Uzaktan eğitimde teknoloji kabulünün ve topluluk hissinin öğrenen memnuniyetine katkısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ilgaz, H., Aşkar, P., (2009). Çevrimiçi uzaktan eğitim ortamında topluluk hissi ölçeği geliştirme çalışması, *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 1(1), 27-35.
- Kara, B. (2021). Üniversite öğrencilerinde Covid-19 pandemisinin psikolojik etkisi: Güncel kanıtların gözden geçirilmesi. *Sağlık ve Toplum* 2021, 31(2), 32-37.
- Karadağ, E., Çiftçi, S. K., Gök, R., Su, A., Ergin-Kocatürk, H., Çiftçi, Ş. S. (2021). Covid-19 pandemisi sürecince üniversitelerin uzaktan eğitim kapasiteleri. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 8-22.
- Karadağ, E., ve Yücel, C. (2020). Yeni tip Koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 181–192. doi:10.2399/yod.20.730688
- Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara. Nobel Yayınevi.
- Kürtüncü, M. ve Kurt, A. (2020). COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 66-77. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/54658/725503>
- Ottekin, N. (2009). *Ailelerinden ayrı olarak öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin benlik saygısı ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Öz Ceviz, N., Tektaş N., Basmacı G. ve Tektaş, M. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen değişkenlerin analizi. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(2), 312-329.
- Özdoğan, A. Ç. ve Berkant, H. G. (2020). COVID-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 13-43. DOI: 10.37669/milliegitim.788118

- Özkılıççı, G. ve Uysal Cantürk, P. (2020). Bilişsel esneklik ile uzaktan eğitim memnuniyetinin ilişkisi: negatif duygulanımın aracı rolü. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (39), 1167-1181. DOI: 10.46928/iticusbe.779478
- Özses, M., Dinçer D'alessandro, H., Özbal Batuk, M., Sennaroğlu, G. (2021). COVID-19 pandemisinde odyoloji öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki görüşleri: Hacettepe Üniversitesi deneyimi. *Turk J Audiol Hearing Res*, 4(1), 11-17.
- Parıldar, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 19-26.
- Saltürk, A. ve Güngör, C. (2020). Üniversite öğrencilerinin gözünden covid-19 pandemisinde uzaktan eğitime geçiş deneyimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 137-174. DOI: 10.14520/adyusbd.788716
- Savaş, G. (2021). Üniversite öğrencilerinin Covid-19 salgını dönemindeki uzaktan eğitim deneyimine yönelik algıları. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(2 Pt 1), 309-320. doi:10.2399/yod.20.744889
- Selçuk, O., Gencer, T.E. ve Karataş, Z. (2021). Sosyal hizmet öğrencilerinin covid-19 salgını ve uzaktan eğitim sürecine ilişkin tutumları ile psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 967-994. DOI: 10.33417/tsh.931255
- Şanlı Kula, K. & Saraç, T. (2017). Üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi: Ahi Evran Üniversitesi Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 1-16. DOI: 10.17494/ogusbd.330620
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: pearson.
- Tarlakazan, E. ve Tarlakazan, B. E. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde Türkiye'de uzaktan eğitim çalışmaları: Kastamonu Üniversitesi örneği. *Turkish Studies*, 15(7), 3107-3122. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43704>
- Taslak, S. ve Işıkkay, Ç. (2015). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin eğitim algıları ile kaygı ve umutsuzluk düzeylerine yönelik bir araştırma: Sağlık Yüksekokulu Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 108-115.
- TDK. (2021). *salgın*, 4 Kasım 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı.

- Tekin, A. (2021). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Ekonomik Sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(40), 330-355.
- Tuğaç, Ç. (2020). Kentsel Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Tarihteki Pandemiler ve Covid-19 Pandemisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 259-292.
- Üçer, N. (2020). Pandemi (Covid-19) sürecinde uzaktan eğitim araçlarının etkinliğinin üniversite öğrencileri tarafından değerlendirilmesine kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı açısından bir bakış. *Global Media Journal TR Edition*, 11(21), 206-233.
- Ünal, A. (2006). *İlköğretim Öğrencilerinin Gelecek ile İlgili Umutlarının Yapısal Eşitlik Modelleriyle Belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Üngüren, E. ve Ehtiyar, R. (2009). Türk ve Alman öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 4(14), 2093-2127. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19126/202955>
- World Health Organization. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19- 11 March 2020. Erişim adresi: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (5 Kasım 2021).
- Yakut İpekoğlu, H. (2021). Karantina günlükleri: üniversite öğrencileri gözünden Koronavirüs (covid-19) pandemisi ve karantina süreci. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (33), 162-183. DOI: 10.12981/mahder.876039
- Yağcı, H., (2022). Üniversite öğrencilerinin kendilerine dönük yoksulluk algılarının öznel iyi oluş düzeyleri açısından değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 34(9), 10-63.
- Yılmaz, Z., İstemihan, F., Arayıcı, S., Yılmaz, S. & Güloğlu, B. (2020). COVID-19 Pandemi sürecinde bireylerdeki anksiyete ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Kriz Dergisi*, 28 (3), 135-150. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kriz/issue/59100/766713>
- YÖK (2020a). *Koronavirüs (Covid-19) bilgilendirme notu: 1*. Erişim adresi https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/coronavirus_bilgilendirme_1.aspx (3 Kasım 2021).

YÖK (2020b). YÖK Başkanı Saraç üniversitelerde verilecek olan uzaktan eğitime ilişkin açıklama yaptı. Erişim adresi <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-uygulanacak-uzaktan-egitime-iliskin-aciklama.aspx> (3 Kasım 2021).

Yumul, A. (2021). Yine bir salgın, yeni bir salgın. *İnsan ve İnsan*, 8 (28), 13-31. DOI: 10.29224/insanveinsan.868845